

ความเป็นมาของปัญหา

ปัญหาเรื่องลักษณะของนิพพานเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันมีนักการศาสนาอยู่จำนวนไม่น้อยที่ยังสงสัยว่านิพพานมีลักษณะหรือภาวะที่แท้จริงอย่างไร นักการศาสนาบางคนถึงกับยืนยันว่า นิพพานเป็นอภิปุถุและยังอ้างว่าเป็นมคิของพระพุทธรเจ้าหรือตรงตามพุทธรพจน์ ทั้งที่เป็นมคิส่วนคัวการกล่าวอ้างดังกล่าวนั้นถ้าความจริงไม่ใช่เป็นเช่นนั้น เท่ากับ เป็นการคูลุพุทธรพจน์

ความจริงแล้วการที่ใครคนใดคนหนึ่งจะยึดอะไร เป็นอย่างไรมันเป็นสิทธิส่วนคัวของเขา สิ่งที่เขายึดก็คืเป็นทฤษฎีเฉพาะของเขาไป แต่ถ้าใครคนนั้นประกาศคัว เป็นศาสนิกของศาสดาคองคัวใดแล้ว การยึดเอามคิส่วนคัวหรือมคิของ—ศาสดาคัวอื่นว่า เป็นมคิของศาสดาคัวของตน ย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

ปัญหาเรื่องอนัตตาคือเป็นปัญหาหลักของพุทธรปรัชญา เพราะอนัตตาคือเป็นลักษณะรวมของมนุษย์และของสิ่งที่มีมนุษย์จะคองไปเกี่ยวของอีกคัว การอธิบายลักษณะความเป็นอนัตตาคือของสิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งของ เหตุปัจจัย (สังขตธรรม) ไม่ว่าจะ เป็นโลกหรือองค์ประกอบแห่งชีวิตคือขันธ 5 โดยทั่วไปเราก็สามารถเข้าใจคัวและยอมรับคัว แต่การอธิบายความเป็นอนัตตาคือของนิพพานซึ่ง เป็นส่วนหัวใจของพุทธรปรัชญาส่วนใหญจะถูกละเลยในการอธิบาย ซึ่งก็คืเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาคองภาวะของนิพพาน ถ้าเราเข้าใจภาวะของนิพพานคัวไปจากพุทธรพจน์แล้ว ก็จะเป็นผลให้การเข้าใจคำสอนอื่น ๆ ของพุทธรปรัชญาคัวผิดพลาดไปคัวท่านพุทธรทาสถิกชูล กล่าวไว้ว่า "เรื่องอนัตตาคือนี้เป็นชนิกหัวใจของพุทธรศาสนา . . . เป็นลักษณะเฉพาะของพุทธรศาสนาที่คัวไปจากศาสนาอื่น . . ." ¹ จากคัวกล่าว

¹พุทธรทาสถิกชูล, ปัญหาเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า กรรม อนัตตาคือ (กรุงเทพมหานคร: สุวีชานนท, 2499), หน้า 163.

*พระเสริมชัย ชยมงคูล, "สู่ทางพระนิพพาน." บรรยายที่หอประชุมวัดสามพระยา 13 สิงหาคม 2532. (เอกสารดอกเทพคัลป์)

ของท่านพุทธทาสภิกขุถ้าหากเข้าใจว่านิพพานเป็นอนัตตาเสียแล้ว เราจะกล่าวได้อย่างไรว่า อนัตตาเป็นลักษณะเฉพาะของพุทธปรัชญา เว้นแต่ท่านพุทธทาสอธิบายผิด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นความเป็นอนัตตาของนิพพานตามพุทธมคิ โดยพยายามขจัดอคติโนมคิออกให้มากที่สุด
2. เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นโทษแห่งความเชื่อว่ามีตัวตนและโทษแห่งการยึดถือครอบครอง เป็นเจ้าของซึ่งสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนนั้น
3. เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความทุกข์กับตัวตนและความทุกข์กับความไม่มีตัวตน
4. เพื่อให้ผลงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งจะช่วยคลี่คลายความสงสัยเรื่องภาวะของนิพพาน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการคลี่คลายความสงสัยในปัญหาเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติที่แท้จริงอันเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์อีกด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากหลักคำสอนของพุทธปรัชญามีเนื้อหากว้างขวางมาก การหยิบเอาหัวข้อธรรมในหลักธรรมหนึ่งมาอธิบายเพื่อนำไปสู่เป้าหมายแห่งการวิจัยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะละเลยการอธิบายหัวข้อธรรมอื่น ๆ ในหลักธรรมเดียวกันที่ยกมาอ้างนั้น เพราะถ้ามิว่าไปอธิบายหัวข้อธรรมในหลักธรรมนั้นทั้งหมดย่อมกินเวลามากมายและมีเนื้อหาเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องจำกัดการอธิบายเฉพาะหัวข้อธรรมย่อยที่ยกมาอ้าง เท่านั้นและจำกัดวงอยู่ในหลักคำสอนของพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท เท่านั้น เนื่องจากในเมืองไทยยอมรับกันว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีเนื้อหาใกล้เคียงกับคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้ามากกว่าคำสอนของฝ่ายอื่น ๆ

การวิจัยจะพยายามหาหลักฐานอ้างอิงที่สามารถค้นได้จากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก นอกเสียจากว่าในพระไตรปิฎกมิได้ให้ความหมายอย่างกระจ่างหรือมิได้แยกเนื้อหาให้ชัดเจนจึงจะอ้างหลักฐานชั้นรองลงไป เช่น อรรถกถา

ฎีกา อนุฎีกา และจากข้อเขียนของท่านผู้รู้ในปัจจุบัน คือ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) หรือท่านพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) เป็นคนแลวที่ความโดยอาศัยเหตุผลเป็นหลัก และเนื่องจากว่าความหมายของอนัตตานั้นสามารถนำไปเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับทุกเรื่องในพุทธปรัชญา เพราะเป็นลักษณะร่วมของสรรพสิ่งทั้งกล่าวแลว ฉะนั้นจึงจำเป็นตองจำกัดการอธิบาย เฉพาะส่วนที่จะนำไปสู่จุดหมายการวิจัยนี้เทานั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความหมายที่ตรงกันหรือขัดแย้งกันของคำว่าอัตตาและอนัตตา เพื่อนำไปสนับสนุนเรื่องที่ตั้งไว้ในแต่ละบท โดยอาศัยเอกสารทุติยภูมิ (secondary sources) ที่มีผู้รู้หลาย ๆ ท่านกล่าวไว้ และอาศัยกรณีพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงตอน 1-4 ซึ่งกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้รวบรวมไว้และอาศัยการค้นคว้าที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ของสำนักคอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นกุญแจไขไปสู่การค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิ (primary sources) คือพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา เป็นต้น เพื่อศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องในการวิจัย ต่อจากนั้นก็นำเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาตีความเปรียบเทียบวิเคราะห์ส่วนที่แตกต่างกัน และสังเคราะห์ส่วนที่สอดคล้องกัน โดยยึดหลักฐานอ้างอิงที่สามารถค้นได้ในพระไตรปิฎกเป็นข้อยุติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย